

DE KLEINE ONDERNEMING EN DE ACCOUNTANT

door R. Soeting

In het begin van dit jaar werd door de Commissie inzake accountantswerkzaamheden ten behoeve van het midden- en kleinbedrijf een rapport uitgebracht dat, met enkele historische achtergronden, werd gepubliceerd o.a. in de Accountant, maart 1964 no. 7.

Mede naar aanleiding van dit rapport zou ik gaarne enkele aspecten rond de kleine onderneming trachten te belichten, waarbij (voor dit onderwerp praktisch onvermijdbaar) meer dan eens verwezen zal worden naar het artikel van collega P. J. H. J. Bos in het M.A.B. van maart 1957.

Mijn aantekeningen betreffende genoemd onderwerp deel ik als volgt in:

1. Begripsbepaling kleine onderneming.
2. De administratieve dienstverlener.
3. De accountant.
4. Samenvatting.

Waar in dit opstel de termen „commissie”, „rapporteurs” en/of „rapport” worden gehanteerd, zijn zij bedoeld als in de eerste alinea.

1. BEGRIPSBEPALING KLEINE ONDERNEMING

Bij een oppervlakkige oriëntatie blijkt reeds, dat het begrip „kleine onderneming” op talrijke manieren werd gedefinieerd, waarbij de meest royale begrenzing wel in acht zal worden genomen door de „Small Business Administration” in de V.S.: „In de Verenigde Staten werden in 1961 4.7 miljoen ondernemingen geteld, waarvan niet minder dan 4.5 miljoen behoorden tot wat men aldaar onder klein bedrijf (small business) verstaat”, aldus de Nederlandse Middenstands Bank N.V. in haar jaarverslag 1962.

De definitie in vakkringen opgeworpen is wel de definitie Bos, die ik volledigheidshalve onderstaand laat volgen:

„Onder kleine onderneming is te verstaan een onderneming, waar zonder in strijd te komen met het economisch motief, de administratieve organisatie (mede omvattende de interne controle) niet dusdanig kan worden verbeterd, dat de accountantscontrole tot een oordeel kan leiden omtrent de juistheid der jaarrekening of zo dit laatste nog wel mogelijk zou zijn, de omvang van de door de accountant aanvullend te verrichten werkzaamheden een dusdanige omvang zouden aannemen dat de kosten der controle niet meer verantwoord zouden zijn.”

Daar in dit opstel echter de vraagstukken met betrekking tot het niet haalbaar zijn van de goedkeurende verklaring niet centraal zullen staan, kan ook de desbetreffende definitie niet als uitgangspunt bij de beschouwingen worden benut.

Voor de goede orde zij opgemerkt, dat ik de konklusie van de heer Bos, dat indien aan bepaalde voorwaarden voldaan wordt, de accountant zich ook zal kunnen inzetten bij de kleine onderneming, waar een goedkeurende verklaring niet haalbaar is, zonder meer zal volgen. Met andere woorden: de accountantscontrole bij de kleine onderneming, die soms wel soms niet tot een oordeel omtrent de jaarrekening zal kunnen leiden, zal in beide gevallen rationeel kunnen zijn.

In casu zou ik graag enkele aspecten willen belichten, die zich krachtens algemene oorzaken voor kunnen doen bij kleinere ondernemingen, ongeacht de situatie of men wel of niet tot een oordeel omtrent de juistheid van de jaarrekening kan komen. Mij schoorvoetend wagend aan een hierbij passende begripsbepaling wil ik eerstens trachten tot een terreinafbakening te komen door het opsporen van „natuurlijke” grenzen.

De beneden grens.

Bij het trekken van deze grens zou ik als criterium willen stellen - het al dan niet rationeel zijn van de accountantskontrolle.

Een, voor een accountant m.i. doelmatig uitgangspunt, waarbij buitendien geprofiteerd kan worden van de werkzaamheden van de commissie. Naar mijn mening zal men de definitie van de commissie n.l. kunnen interpreteren in de zin van - ondernemingen, waar accountantskontrolle niet meer rationeel kan zijn.

De beneden-begrenzing van het werkterrein van de accountant kan nu vrij concreet worden gemarkeerd, n.l. tot daar waar het midden- en kleinbedrijf, als door de commissie geformuleerd, begint.

In dit verband volgt onderstaand de definitie van het midden- en kleinbedrijf als geformuleerd door de commissie:

„Al die bedrijven, die uit hoofde van hun aard, omvang en structuur niet of slechts in beperkte mate in staat zijn de voor een doeltreffende administratie noodzakelijke werkzaamheden door eigen functionarissen naar behoren te doen verrichten.”

De boven grens.

Voor de grens naar boven wil ik er van uitgaan, dat bij de kleine onderneming geen verbijzondering plaats vindt op de elementen van de leidende arbeid.

Indien ik nu enkele uitkomsten mag ontleen aan het „leerstuk van de interne organisatie”, dan zou ik er graag op willen wijzen, dat juist het al dan niet aanwezig zijn van eerdergenoemde verbijzondering van grote betekenis is te achten voor de structuur van de interne organisatie.

Ook voor de accountant zijn de bijbehorende karakteristieke verschijnselen m.i. zeer belangrijk, zowel in de controlepraktijk als in de adviespraktijk.

Bij het niet aanwezig zijn van een dergelijke verbijzondering zal de accountant-kontrolleur worden gekonfronteerd met een (van nature) beperkte bewaking op de uitvoering, terwijl de accountant-adviseur zich zal realiseren, dat de veelal overbelaste leiding intern onvoldoende kan worden bijgestaan bij beslissingsvoorbereiding en beleidsbepaling.

Gezien de importantie van deze aspecten zal een nadere uitwerking plaatsvinden in hoofdstuk 3.

Voorlopig meen ik een voor dit artikel bruikbaar te achten omschrijving van het begrip kleine onderneming te hebben verkregen, te formuleren als: *een onderneming, waarbij op grond van economische proportionaliteit geen verbijzondering plaatsvindt op het constituerend en kontrolerend element van de leiding; zeer kleine ondernemingen, waar accountantskontrolle niet meer rationeel kan zijn, buitensluitend.*

Voor de goede orde merk ik op, dat het, in de onderhavige terminologie gehan-

teerde, begrip „zeer kleine onderneming” identiek is met het begrip „midden- en kleinbedrijf” gedefinieerd door de commissie; grensoverschrijdingen door accountant en/of administratieve dienstverlener kunnen derhalve niet plaatsvinden (althans niet in dit artikel).

Schematisch voorgesteld ontstaat derhalve onderstaand beeld:

Boven grens	a.	grotere ondernemingen	zie bovenstaande definitie, uitgangspunt in dit opstel .
	b.	kleine ondernemingen	
Beneden grens	c.	zeer kleine ondernemingen (midden- en kleinbedrijf)	

In hoofdstuk 2 nu eerst een enkele opmerking over de administratieve dienstverlener (werkzaam in sector c), nadien wordt in hoofdstuk 3 de draad weer opgenomen ter bespreking van het onderwerp (de accountant, werkzaam in sector b).

2. DE ADMINISTRATIEVE DIENSTVERLENER

De erkenning van een categorie „hemi-accountants” - een groepering van administratieve dienstverleners, die zich primair zal inzetten ter behartiging van de belangen van het midden- en kleinbedrijf - kan als de voortekenen juist zijn weldra worden verwacht.

Naar de letter van het rapport is het woord „hemi-accountant” misplaatst, houdt men echter rekening met de historische ontwikkelingen en met de aspiraties van de toekomstige administratieve dienstverleners ¹⁾ dan valt het woord al beter. Het naamgrapje verder latende voor wat het is, kan thans een niet onbelangrijk onderwerp worden aangesneden en wel de accountantskontrolle bij het midden- en kleinbedrijf. Uitgaande van de door de rapporteurs vastgestelde criteria nu, wordt de accountantskontrolle bij deze ondernemingen verworpen en m.i. niet ten onrechte.

Wel kan ik me voorstellen dat de desbetreffende argumentering van de rapporteurs weerstanden oproepen.

Wat gemakkelijk wordt voorbijgegaan aan de functie van de accountant als vertrouwensman (kontrolleur en adviseur) ten behoeve van de bedrijfsleiding.

Ook de behoefte aan accountantskontrolle wordt m.i. te éézijdig geformuleerd.

Overigens wordt wel duidelijk, dat de invloed van de administratieve dienstverlener op de problematiek accountant/kleine onderneming minimaal zal zijn, daar de administratieve dienstverlener geen accountantskontrolle verricht.

¹⁾ Men neme kennis van het „Rapport van de commissie van advies inzake wettelijke regeling van het accountantsberoep, ingesteld bij besluit van het bestuur van de Algemene Vereniging van Accountants van 12 februari 1962”.
De door de A.V.v.A. ingestelde commissie van advies adviseert o.a. gebruik te maken van een accountantsverklaring, die niet openbaar gemaakt mag worden.

Bij kennisneming van de desbetreffende functiebeschrijving blijkt, dat de administratieve dienstverlener kan worden gezien als de externe administrateur van de onderneming; als zodanig zal de administratieve dienstverlener (ter bescherming van zijn bestaansrecht) er belang bij hebben, de kracht van de interne administratie te mitigeren.

Er kan een belangentegenstelling ontstaan, tussen de onderneming en de administratieve dienstverlener.

Tenslotte teken ik aan, dat één van de laatste opmerkingen van de rapporteurs n.l. -

„Men kan hen ook een naam geven waarin het woord „Accountant” wel voorkomt ”

weinig konsekwent kan worden genoemd.

Indien in de naamgeving het woord „accountant” op grond van historisch gegroeide verhoudingen desondanks niet gemist zal kunnen worden, zou ik willen pleiten voor een herziening van de beroepsaanduiding „register-accountant”. Reeds eerder werd de aandacht gevestigd op de bestaande nomenclatuur „ingenieur” en „register-ingenieur”.

In aansluiting op deze bestaande en reeds min of meer ingeburgerde terminologie, zou het m.i. een voor de hand liggende woordkeus zijn, de namen „accountant” en „register-accountant” aldus in gebruik te nemen.

Nu zijn over de naamgeving reeds vele en gewichtige besprekingen gevoerd, zo veel zelfs, dat het bijna onkies lijkt, het onderwerp nog te noemen (de verankering van het begrip „register-accountant” in een wettelijke verordening laat ik dan nog buiten beschouwing).

In zo'n situatie beland kan ik mij slechts beroepen op spontaniteit mijnerzijds en op het rapport van de commissie anderzijds.

De term „register-accountant” werd tot wet verheven op een tijdstip, waarop men een goede reden had de beroepsaanduiding „accountant” onbeschermd te laten ten behoeve van de „tweede categorie”.

Bij erkenning van laatstgenoemde categorie beroepsuitoefenaren echter zal het bedoelde argument komen te vervallen.

3. DE ACCOUNTANT

Mede gelet op het gestelde in hoofdstuk 2 betreffende de interne organisatie van kleine ondernemingen zou ik met name aandacht willen geven aan de functie van de accountant als vertrouwensman ten behoeve van de bedrijfsleiding (kontroleur en adviseur).

a. *De controlerende functie*

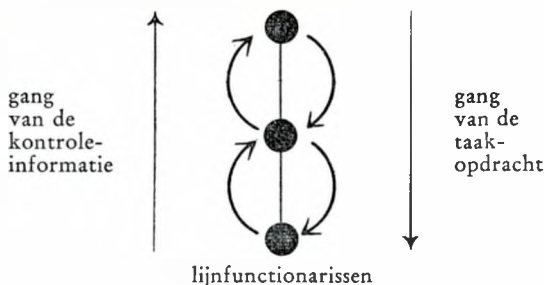
De behoefte aan accountantscontrole bij de kleine onderneming dient zich trekkelijk spontaan aan.

Anders dan bij de zeer kleine onderneming heeft de leider in het algemeen niet voldoende zicht op alle aspecten van het bedrijfsgebeuren. Een interne accountant ontbreekt per definitie, het systeem van interne controle laat nog wel eens wat te wensen over (al zijn de controlemogelijkheden aan minder beperkingen onderhevig dan bij de zeer kleine onderneming) en de controle van de leiding op de uitvoering is niet „waterdicht”.

Ten aanzien van dit laatste punt een enkele toelichting:

Het uitoefenen van toezicht op de uitvoering vindt in casu n.l. uitsluitend plaats door lijnfunctionarissen. Deze functionarissen hebben, zoals bekend, een dubbele functie: leider ten opzichte van de hiërarchisch ondergeschikte personen en uitvoerder ten behoeve van de functionaris, die boven hen is geplaatst.

In schema:

(Naar Prof. Dr. H. J. Kruizinga)

Daar zoals nu blijkt, de controle-informaties zich tevens uitstrekken over de bemoeiingen van diegene, die de informatie verstrekt, ontstaat een zeker irrationeel element, de controle-informatie zal niet geheel onbevangen kunnen zijn.

Anderzijds zal een verzwakking van de interne controle ontstaan door de in het algemeen geringe belangstelling voor controle bij lijnfunctionarissen.

Het irrationele element en genoemde verzwakking kunnen worden opgeheven door het doen functioneren van een intern controle orgaan. Daar echter een dergelijke verbijzondering per definitie was uitgesloten zal uitsluitend de externe accountant een bijdrage kunnen leveren om de ongewenste beperkingen op te heffen.

Vervolgens kan melding gemaakt worden van de onderscheidingen met betrekking tot het behoefte-element, zoals geformuleerd door de heer P. J. H. J. Bos:

- a. het oordeel van de accountant terzake van de juistheid van de jaarrekening;
- b. als basis tot décharge voor het personeel;
- c. ter doorlopende bewaking van de juistheid der administratie en van de aan de leider gegeven informaties;
- d. teneinde de accountant in staat te stellen op korte termijn, gevraagd, resp. ongevraagd, de bedrijfseconomische adviezen te geven, waaraan de leider behoefte heeft."

De behoefte aan accountantscontrole zal zich overigens wel doen gevoelen bij alle belanghebbenden, die gezamenlijk deel uitmaken van de „beperkte kring” te weten:

bankiers en andere geldgevers, de overheid, beheerders, eigenaren, adviseurs en niet te vergeten de te controleren functionarissen zelf.

Na het uitvoeren van de accountantscontrole zal er behoefte bestaan aan een verklaring (een nadere adstruering is m.i. overbodig).

Op dit punt wordt de problematiek tastbaar.

Welke formulering te kiezen indien bij voorbaat reeds vaststaat dat een goedkeurende verklaring niet haalbaar is?

Niemand minder dan Prof. Limperg worstelde reeds met dit probleem.

In het bekende in 1940 in het Mab verschenen artikel Accountantscontrole in het Effectenbedrijf, kan men o.a. lezen:

„..... Anderzijds verschillen de beide functies fundamenteel van elkaar in de bestemming van de verklaring; voor de naar mijn opvatting aanvaardbare functie reikt de verklaring niet verder dan de aangegeven kleine kring, in de functie in het verband der plannen van de Vereniging is zij bestemd voor het publieke verkeer in de volle zin van het woord

Thans wordt in het algemeen gebruik gemaakt van de „niet goedkeurende verklaring”:

„Dit rapport houdt niet in een goedkeurende verklaring in de zin van het Reglement

Bij het continueel gebruiken van een dergelijke verklaring (bij één onderneming) wordt dan o.a. gewezen op het feit, dat geen openbare publikatie plaatsvindt van de jaarrekening.

Het gebruik van een dergelijke formulering ontmoet m.i. toch wel vele bezwaren.

- a. De formulering is voor een leek nietszeggend.
- b. De formulering is voor de kleine ondernemer storend.
- c. De formulering is voor de kring van ingewijden te vaag, daar in de praktijk maar al te vaak blijkt, dat deze verklaring ook wordt gehanteerd bij de accountantskontrolle die niet voldoet aan de voorwaarden o.a. geformuleerd door Drs. I. Kleerekoper, in de Accountant nr. 7, maart 1961.

Het belang van het verkeer zal men m.i. kunnen dienen door het ontwerpen van een uniforme en alleszins duidelijke verklaring. Het resultaat van een bescheiden poging hiertoe moge hier volgen:

„Ondergetekende verklaart in het kader van een algemene opdracht tot kontrolle, bijgaande jaarrekening te hebben gekontrolleerd; ondergetekende verklaart voorts, dat van onjuistheden in deze jaarstukken hem niets bekend is;

een meer positieve verklaring moet achterwege blijven, daar verband houdende met de intern-organisatorische begrenzingen inhaerent aan de bedrijfsgrootte en/of de aard van de branche niet een zodanige zekerheid kan worden verkregen, als voor een goedkeurend oordeel terzake van de juistheid van de jaarrekening nodig is.”

b. De adviserende functie

Als bij sub a. geformuleerd zou ook hier kunnen worden gesproken van een „spontane” behoefte bij de kleine onderneming o.m. door het ontbreken van staffunctionarissen. Gezien nu de situatie, dat bij de kleine onderneming de accountant als regel de enige vaste externe deskundige is en gelet ook op de omstandigheid, dat de accountant als bedrijfseconomisch deskundige - beroepshalve - het totale beeld van de onderneming overziet zal de adviserende functie in het algemeen vrij snel in werking treden.

Vervolgens kan m.i. worden gesteld, dat rekening houdende met de bedrijfsgrootte van de ondernemingen het in de meeste gevallen praktisch en doelmatig zal zijn, dat de (individuele) openbare accountant in beide categorieën van behoeften voorziet. Op deze wijze kan geprofiteerd worden van verschillende voordelen, - zo zal men bij de adviesverstrekking een grote mate van aangepastheid kunnen bereiken, de nazorg is bij voorbaat verzekerd, de advieskosten kunnen op grond van het ingewerkt zijn en blijven, tot een minimaal bedrag beperkt blijven.

Anderzijds kan bij de accountantskontrolle worden geprofiteerd van meer gedetailleerde kennis.

Tot zover enkele concrete voordelen van economische aard.

Een meer psychologisch argument, dat ondanks het min of meer gevoelsmatige karakter m.i. als het meest doorslaggevende moment voor samenbundeling van beide functies in één persoon kan worden beschouwd, is wel de situatie, dat de kleine ondernemer zijn accountant als de vertrouwensman wil zien, waaraan hij bij voorkeur zijn bedrijfsproblematiek kwijt kan. Indien de accountant hierbij toont geen „feeling” te bezitten voor de aspecten, die gewoonlijk in de adviespraktijk voorkomen, wordt het risico van vervreemding aktueel.

Wanneer echter de (individuele) openbare accountant bij één onderneming optreedt als kontroleur en adviseur ontstaat m.i. een situatie op grond waarvan specifieke eisen zijn te stellen betreffende de persoonlijke kwaliteiten van de accountant. Immers de betreffende accountant zal zowel de persoonlijke kwaliteiten dienen te bezitten benodigd voor de accountant-kontroleur, als die voor de accountant-adviseur, een combinatie van kwaliteiten die naar de mening van verschillende beroepsuitoefenaren niet veelvuldig zal worden aangetroffen.

Ook Prof. F. D. Zandstra maakt in zijn openbare les in 1959 melding van deze opvatting:

„. opgemerkt is, dat voor het adviseren een andere geestesgesteldheid en andere karaktereigenschappen nodig zijn dan voor het kontroleren”

Bij kennisneming van literatuur betreffende de functiecombinatie kontroleur/adviseur stuit men voorts op begrippen als „collisie” en „persoonlijke deskundigheid”.

In dit verband volgt onderstaand een fragment uit een uiteenzetting van Prof. Starreveld gehouden tijdens de studievergadering betreffende het C.A.B.-rapport „De afzonderlijke vermelding van bijzondere deskundigheid op bepaalde gebieden der accountancy”. (De Accountant no. 9, mei 1961).

„Uit hetgeen daarop volgt, kan niettemin enige bezorgdheid worden afgelezen ten aanzien van de vraag of de hoofdfunctie van de accountant, de controlerende functie, van deze ontwikkeling geen nadeel ondervindt. Ik meen goed te doen erop te wijzen, dat er voor een dergelijke bezorgdheid - afgezien van uitzonderingsgevallen - alleen plaats zou kunnen zijn voor zover de vervulling van de hoofdfunctie en die van de specialistische functie in eenzelfde persoon verenigd zouden zijn. Niet echter in de in de voorafgaande twee alinea's van het rapport bedoelde gevallen, waarbij het komt tot een interne verbijzondering binnen maatschapsverband.”

Mij ervan bewust zijnde, dat de begrippen „specialist” en „adviseur” niet identiek zijn kan m.i. wel worden gesteld, dat de strekking van genoemd betoog dicht aan de probleemstelling raakt.

Tenslotte maak ik melding van het gevaar, dat de accountant bij de kleine onderneming in het beheer zelf wordt betrokken. De grens tussen adviseur en mede-beheerder wordt veelal spontaan, mede door toedoen van de kleine ondernemer, afgebroken. Bij het aktueel worden van dergelijke verhoudingen kan het m.i. op de weg van de accountant liggen om de aanstelling van een (echte) commissaris te bepleiten.

Bij een goed voorbereide en doordachte beslissing op dit punt (de commissaris

is bij voorkeur deskundig op een voor de onderneming van belang zijnd terrein) zal ook de continuïteit van de onderneming worden versterkt.

4. SAMENVATTING

Bij kennisneming van het Rapport van de commissie inzake accountantswerkzaamheden ten behoeve van midden- en kleinbedrijf valt het op, dat de commissie uitsluitend melding maakt van de functie van de register-accountant als controleur ten behoeve van het maatschappelijk verkeer. Door deze wijze van voorstellen zal bij de lezer gemakkelijk een vertekend beeld kunnen ontstaan.

Juist omdat de niet door de commissie genoemde functies van de accountant als vertrouwensman ten behoeve van de bedrijfsleiding en ten behoeve van de „beperkte kring” tot op zekere hoogte enige gelijkenis vertonen met de functie van de administratieve dienstverlener lijkt het mij gewenst genoemde functies nog eens onder de aandacht te brengen.

Na een korte beschouwing met betrekking tot de aard van behoefte aan accountantscontrole bij kleinere ondernemingen wordt een pleidooi gehouden voor een meer aangepaste accountantsverklaring betreffende die bedrijven, waar een goedkeurende accountantsverklaring niet haalbaar is.

Voorts worden enkele verhoudingen gesignaleerd, die m.i. gelden voor de accountant, die werkzaamheden verricht ten behoeve van kleinere ondernemingen.

Tot slot moge ik opmerken, dat een bezinning met betrekking tot de relatie accountant/kleine onderneming van betekenis kan zijn gelet op de ontwikkelingen, die thans in de sector van het midden- en kleinbedrijf plaatsvinden.

Dit opstel wil een bijdrage daartoe zijn.